

Filip David

KUĆA
i SEĆANJA
i ZABORAVA

■ Laguna ■

Copyright © 2014, Filip David
Copyright © ovog izdanja 2014, LAGUNA

BIBLIOTEKA
MERIDIJAN
Knjiga br. 46

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Filip David

KUĆA
SEĆANJA
i ZABORAVA

I konačno, bivajući svako ili bilo ko, on će nam se ukazivati kao da nije Niko posebno. A ovo nas vodi njegovoj prvoj podvali, to jest sumnji u samo njegovo postojanje.

DENI DE RUŽMON, U ZAGRLJAJU ĐAVOLA

Odjedanput otkriješ da te nema. Da si razbijen na hiljadu komada, i da svaki komad ima svoje oko, nos, uvo... Gomila krhotina...

LJUDMILA ULICKA, LJUDI NAŠEG CARA

Postoje samo dva načina da se proživi život. Jedan je kao da ništa nije čudo. Drugi je kao da je sve čudo.

ALBERT AJNŠTAJN

Sadržaj

Buka	11
Uvod (iz dnevnika Alberta Vajsa)	13
Albertov san	21
Prvo poglavlje	23
Drugo poglavlje	27
Treće poglavlje	39
Četvrto poglavlje	43
Peto poglavlje	55
Čudo u Aušvicu	57
Šesto poglavlje	61
Sedmo poglavlje	69
Vest	75
Osmo poglavlje	79
Deveto poglavlje	89
Deseto poglavlje	97
Jedanaesto poglavlje	113
Dvanaesto poglavlje	119

Tinitus.	135
Vest	137
Trinaesto poglavlje	139
Četrnaesto poglavlje	143
Petnaesto poglavlje	149
Vest	153
Šesnaesto poglavlje.	155
Sedamnaesto poglavlje.	159
Osamnaesto poglavlje	169
Epilog	175
Skriveni poredak	187
O autoru.	189

Buka

Taj zvuk... često se javlja. Voz u pokretu. Točkovi voza u pokretu. U početku nisam mogao da odredim odakle buka dolazi. Budila me je usred noći. Ustajao sam, otvarao prozore, pokušavao da u noći otkrijem izvor buke. Uzalud. Nigde u blizini nije bilo pruge ni železničke stanice.

Pokrivao sam uši šakama, gurao glavu pod jastuk. Ništa nije pomagalo. Uporna, jednolična, buka nije prestajala.

Bum-čiha-bum-bum-čiha-bum.

Oblačio sam se, izlazio iz kuće, lutao pustim ulicama u nameri da pobegnem što dalje od jednoličnog zvuka voza u pokretu.

Zvuk me je pratio. Bio je sa mnom, u meni, neunižtiv. Dovodio me je do ludila.

Bum-čiha-bum-bum-čiha-bum.

Odjednom je prestao. Ali znao sam da će se ponovo javiti. Svaki put sve glasnije, upornije, nepodnošljivije.

Uvod

(iz dnevnika Alberta Vajsa)

U kojem se pripoveda o slučajnom susretu gde se postavlja pitanje da li je naša sudbina unapred određena, objašnjava šta je to dajmon i dolazi do zaključka o nekim životnim zabludama.

Početkom 2004. učestvovao sam na međunarodnom skupu u beogradskom hotelu *Park* pod nazivom „Zločini, pomirenje, zaborav“ koji je organizovala Evropska unija. Sastanak je, kao i mnogi slični te vrste, proticao uglavnom u akademskoj atmosferi. Najviše vremena potrošeno je na uzaludne pokušaje da se definiše sama priroda zla, i odredi njegova filozofska, teološka, pa i ljudska suština. Zlom nazivamo mnogo toga – od prirodnih katastrofa i bolesti pa do nasilnih umiranja, ratova, zločina. Ali kada je reč

o samom zločinu uglavnom se ponavljala priča o banalnosti zla, teza koju je iznela Hana Arent posle suđenja Ajhmanu u Jerusalimu. Mnogi od govornika isticali su kako je gospođa Arent posle ovog saznanja konačno mogla mirno da spava sa uverenjem da se zločin razmera Holokausta više nikada neće ponoviti a što bi se moglo dogoditi u slučaju da je zlo nešto metafizičko, van ljudskog poimanja. U hotelu *Park*, u toku izlaganja različitih referata, zapazio sam u poslednjem redu čoveka koji je sve pažljivo slušao, ali nije pripadao krugu učesnika.

Večeri posle skupa u prostranoj trpezariji hotela *Park* prolazile su u zanimljivim razgovorima sa mnogo manje napetosti i više opuštenosti jer se većina nas poznavala dok smo živeli u zajedničkoj domovini, delili slične uspomene, a i prijateljstva. Gotovo anegdotski prepričavane su jezive priče o kriminalcima, ubicama i pljačkašima, koji su puštani iz zatvora i odlazili na prve borbene linije, o susedima koji su jedni druge klali u probuđenoj fanatičnoj verskoj i nacionalnoj mržnji. Zlo je bilo objašnjavano ili kriminalnom prošlošću ili zatucanošću, lošim vaspitanjem i obrazovanjem, greškom u karakteru, tradicionalnim mentalitetom, manipulacijama političara, dakle svim onim što je ljudskoj prirodi svojstveno, a ne strano. U svim tim pričama provlačila se misao koja je išla u prilog tumačenja zla kao nečeg prizemnog, prostačkog, nečeg zaista banalnog i objašnjivog.

– *Razumeti, znači i opravdati* – usprotivio se opštem tonu razgovora jedan glas. – To su reči jednog velikog pisca koji je iskusio ogromne razmere zla i zločina. I koji je rekao da bi trebalo izmisliti novi jezik kada se razgovara o zlu, jer se ovim našim načinom govora i razmišljanja dubina zla ne može iskazati.

Za trenutak je zavladala tišina. Prepoznao sam onog neznanca iz poslednjeg reda sale za konferencije.

– Dolazim nepozvan na ovakve skupove da čujem sva moguća tumačenja, u pokušaju da shvatim prirodu i moć zločina protiv kog nemamo odbrane, pred čijom smo sudbinskom snagom nemoćni.

Možda bi negde drugde ove reči delovale neumesno, čak, tragikomično, ali čovek je govorio smireno, sa hipnotičkom samouverenošću, što je učinilo da bar za trenutak žamor prestane i prisutni počnu pažljivo da ga slušaju. A on je nastavio:

– Voleo bih da objašnjenje bude tako jednostavno kakvo se danas čulo u nekim izlaganjima: da su zlo i zločin samo delo kriminalnih tipova, zločinačkih ideologija, izmanipulisanih ljudi i ostrašćenih fanatika. Da sam sebe mogao uveriti u ono u šta je Hana Arent poverovala, možda bih i ja mirno spavao. Ali, moj san je samo jedna grozna, neprekidna mora, jer takva tvrđenja nisu dokazana niti su čime potkrepljena, ona nas samo zavaravaju u našim iluzijama da smo zločin stavili pod kontrolu time što smo mu dali čisto ljudski lik.

Konobar je u tom času doneo novu turu pića, pa je početna pažnja popustila. Učesnici skupa opet su zagalamili, i kako to često biva u ovakvim društvima, neko je dobacio neumesnu šalu na račun nezvanog gosta pa tek započetu tiradu više nisu slušali. Tada se ovaj čovek okrenuo prema meni, kao najbližem, uporan da nađe bar jednog slušaoca za svoju priču.

– Prvi put sam o samoj prirodi zločina razmišljao još kao dete, kada sam se suočio sa užasom neshvatljivog umiranja, nepravednog, besmislenog, kako hoćete. Znete, neko proživi čitav svoj vek a ne vidi mrtvog čoveka, a neko se guši od neprekidnog prisustva smrti i na javi i u snu. Bilo mi je deset godina kada je počeo Drugi svetski rat. Živeo sam sa roditeljima u provincijskom gradiću koji su okupirali Nemci. U našu kuću se uselila jedna folksdoidžerska porodica. Imali su sina nešto starijeg od mene. Počeli smo da se družimo. Jednog dana mi on kaže da je moj otac uhapšen i da će ga popodne streljati zajedno sa ostalim taocima. Ispričam to majci, kaže da su to dečje izmišljotine, otac će biti pušten. Ali moj novi drug me uhvati za ruku. 'Ja nikada ne lažem, čuo sam od tate. Idemo da vidiš!' Povede me do nekadašnjeg fabričkog dvorišta, sakrijemo se iza zemljanog nasipa. Nismo dugo čekali. Nemci postaviše dva mitraljeza, a zatim iz baraka izvedoše grupu ljudi vezanih ruku. Među njima sam prepoznao oca. Tu, pred našim očima zapucaše. Video sam oca kako

pada. Bio je snažan, visok čovek, u najboljim godinama, nikada ni od čega nije bolovao. Ta besmislena očeva smrt, čiji sam svedok bio, pratila me je kroz čitavo detinjstvo i mladost. Da, to je bilo najžasnije osećanje: shvatiti da se neki takav zločin događa bez smisla i razloga, da smrt može zadesiti nekoga nasumice odabranog među hiljadama, slučajno ulovljenog na ulici. A svoje ubice nije ni poznao, niti su oni poznavali njega, bila je to potpuno apsurdna smrt, grozan zločin. Od toga dana sam zanemio, oduzela mi se moć govora, dugo je trebalo da ponovo počnem da govorim, uz svesrdnu pažnju moje majke i brigu i ljubav moje mlađe sestre.

Buka za stolom se povećavala kako su stizale nove boce vina. Na nezvanog gosta svi su zaboravili, osim mene koji sam, što iz znatiželje, što iz pristojnosti, slušao njegovu ispovest.

– Sada, kada naknadno prosuđujem, jasno mi je da je taj tragičan događaj označio moju dalju sudbinu, da je bio utiskivanje žiga, 'skerletnog slova' koje će zavek obeležiti moj život. Znao, to je ono što ja pokušavam da dokažem vama, koji se teoretski bavite pitanjima zločina i kazne, žrtava i dželata – da se sve to ne može sasvim shvatiti razumom, ali ni emocijama, da postoji nešto iznad toga. Stari Grci su tu snagu 'vodiča koji ide uz nas i koji se seća našeg pozvanja' nazivali 'dajmon'.

Moj sagovornik tu za trenutak zastade.

– U svakom čoveku obitava tajanstveno, nesaznatljivo, neljudsko, nematerijalno biće koje upravlja njegovom sudbinom. Moja majka je odvedena u jedan od logora i tamo je skončala a da zapravo nije videla lica svojih ubica. I ta je smrt bila anonimna. Kao i nasilna smrt moje sestre na dan oslobođenja od ruke pomahnitalog borca koji je dobio živčani napad i počeo da ubija redom sve koji su mu se našli u blizini. Ne tako davno, izgubio sam i kćer. Stradala je od snajpera u Sarajevu. Ne može se tu govoriti o banalnosti zločina, moj gospodine, nego o dajmonu koji je nekome anđeo čuvar a nekome sudija i izvršilac, o delovanju nečeg moćnog i nedodirljivog, nečeg što ne umemo da rastumačimo. Uveren sam da svaki pojedinac, svaka porodica, čitavi narodi, imaju nad sobom tu tajanstvenu silu koja se naziva dajmon. Ona ih vodi, spasava ili uništava. Zar se može raspredati o banalnosti zla, kada su sve ove smrti, smrti mojih najdražih, ali i smrti mnogih drugih, iako zadate ljudskom rukom, zapravo delo ubica bez lica, anonimnih dželata koji uopšte nisu poznavali svoje žrtve. Ja sam, za razliku od gospođe Hane Arent čije teze o banalnosti zla ovde prihvataju, uveren da je zlo kosmičko, iracionalno, nezaustavljivo. Greh, kazna, opraštanje, uteha – sve rasprave o tome su besmislene i lažne.

Video sam kako se u uglovima očiju ovog čoveka pojavljuju suze. Obrisao ih je rukom. Želeo sam da

nešto kažem, izrazim zadocnelo saučešće, ali ništa nisam izustio. A on, kao da se postideo posle svega što je rekao. Ustade, okrete se bez pozdrava i izađe. Nisam stigao ni da ga pitam za ime; nismo se, zapravo, ni upoznali.

Možda bih vremenom zaboravio na ovaj susret i neobičnu ispovest da se nije dogodilo nešto što je sećanje obnovilo. Pre neki dan su u televizijskim vestima javili o bombaškom napadu poremećene osobe na autobus pun putnika. Prikazane su fotografije žrtava. Na jednoj, prepoznao sam čoveka koji mi je one večeri pričao o nemilosrdnom, nasilničkom dajmonu, o mitskom biću koje nas povezuje sa onostranim.

Hoćemo li ikada pouzdano saznati nešto više o tom skrivenom, tajanstvenom glasniku života i smrti, anđelu spasenja i anđelu uništenja koji iz duboke senke određuje našu sudbinu?

Albertov san

Albert sanja uznemirujući san.

Nalazi se na usamljenoj provincijskoj železničkoj stanici. Stanična zgrada je oronula, sa zidova otpada malter. Iza dva prljava prozora naziru se lica staničnog osoblja. To su ružna, staračka lica islužbenih poštanskih i železničkih službenika.

Sve je u pretećem polumraku. Nebo je sivo, na okolna polja spustila se magla.

Albert stoji na peronu i čeka. Ne zna šta čeka i koga čeka.

Odjednom se iz polumraka pojavljuje grdosija sa dva užarena oka. Lokomotiva vuče desetinu vagona. Čuje se samo kloparanje točkova. To kod Alberta izaziva osećanje straha. Čak panike. Hteo bi da utekne sa tog perona na koji je dospao ni sam ne znajući kako. Ali, ne može.

Crna lokomotiva vuče za sobom neosvetljene vagona.

Voz ulazi u stanicu, malo usporava, ali se ne zaustavlja. Dovoljno da Albert vidi lica priljubljena uz prozore vagona. To nisu lica živih ljudi.

To su mrtvaci a posredi je voz mrtvih.

I u toj jednoličnoj buci koja izaziva jezu i užas, do Alberta se probija glas koji nadjačava svaku buku, dečji glas.

– Braco, spasi me! Ovde je tako mračno!

To je glas njegovog malog brata, Elijaha.

Dovikne mu: – Ne plaši se, Eli, ovde sam!

Može samo pogledom da isprati voz koji se udaljava.

Budi se u znoju. San se duboko urezuje u njegovu svest.